

Tarixi yaddaşımız

Və yaxud bir ananın həyatı oğul təqdimatında

lik nəticəsində necə nail olduqlarının izahını verir. Məhz Rusiyanın Ermənistanı dəstəkləmə siyasəti nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının hesabına Ermənistan Sovet Respublikası yaradıldı. Bu 29 Noyabr 1920-ci ildə baş verdi. Bu tarix həm də erməni kommunistləri (əslində daşnakları-F.X.) tərəfindən Ermənistan adlandırılan ərazidə yaşayan soydaşlarımıza qarşı rep-

yata keçirildi. Elə Ermənistanda da bu qara siyahıya məhz azərbaycanlılar salınırdı.

Ermənilər heç bir zaman millətimizə qarşı zor tətbiq etməkdən geri çəkilməyib. Necə olursa-olsun "türksüz Ermənistan" yaratmaq niyyətini həyata keçirmək istəyirdilər. Bunun üçün xaricdə yaşayan ermənilərin Ermənistana gətirilməsini inadla reallaşırdırdılar. Hətta, bunu dövlət səviyyəsində həyata keçirirdilər. Kitabda oxuyuruq: "Yalnız 1946-cı ildə Suriya, Yunanistan, Livan, İran, Bolqarıstan və Rumıniyadan 50.900, 1947-ci ildə Fələstin, Suriya, Fransa, ABŞ, Yunanistan, Misir, İran və Livandan 35.400 erməni Ermənistana gətirilmişdir. Bunun müqabilində isə 1948-ci ildən sonra Stalinin emriylə 150.000-dən çox azərbaycanlı Ermənistandan sürgün edilmişdir. Onlar Azərbaycanın olduqca ağır iqlimi olan Mil-Muğan çöllərində yerləşdirilmişdir". Nəticədə minlərlə insan iqlim dəyişikliyinə davam gətirməyərək vəfat etmişdir. Bu adi ölüm yox, məhz ermənilərin qurduğu ölüm tələsi idi. Bax, elə ağır köç eməliyyatından əziyyət və zillət çəkən ailələrdən biri də Mahir Qəribovun anasının ailəsi olub. Doğrudur, bizim hər birimiz bu hadisələri araşdırmalı, əsil həqiqəti üzə çıxarmalıyıq. Ən azından bunu bizdən vətəndaşlıq

■ Flora XƏLİLZADƏ
eməkdər jurnalist

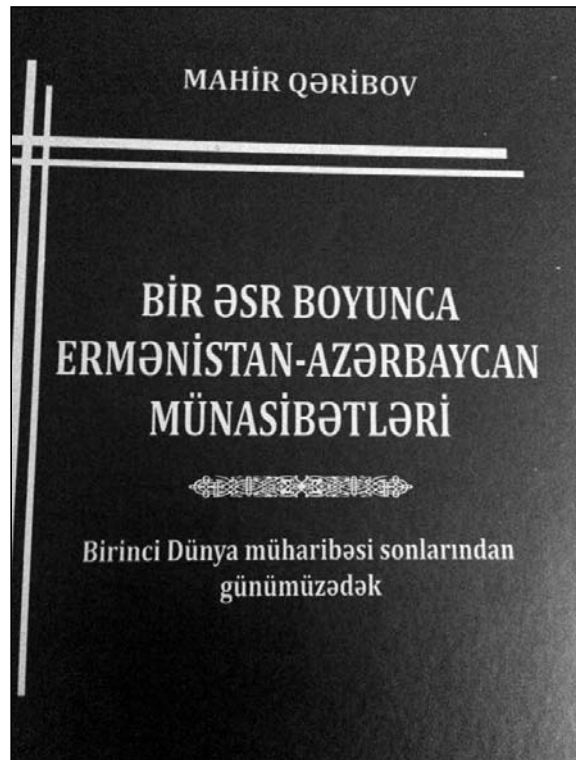
rin kitabını sakit ürəklə oxuya bilmədim. Hər faktın arxasında millətimin faciəsini duydum, vərəqləri çevirdikcə qətlə yetirilən məsum körpələrin fəryadını eşitdim.

Böyük rus şairi A.S. Puşkinin "Sən oğru, sən kölə, sən ermənisen" sözləri illərdir ki, sülhsevər insanların dilinin əzbəridir. Belə mənfi xüsusiyyətlərə malik olan etnik qrup zaman-zaman millətimizə qarşı müxtəlif bəd əməlli niyyətlər və xəyanətlər həyata keçiriblər. Torpaqlarımız erməni təcavüzkarları və onların tərəfdarları tərəfindən ya parçalanmışdır, ya da işğal edilmişdir. 1905-1918-ci illər arasında ermənilər yarım milyon azərbaycanlıyı qətlə yetirmişlər. 1918-ci ildə təkə Zəngəzurda 115 azərbaycanlı kəndi tamamilə yer üzündən silinmişdir. Tarixçilər çox haqlı olaraq yazırlar ki, harada bir terror həyata keçirilirsə, mütəlx orada erməni barmağı var. Bu namərdlər həmişə vəhşiliklə məşğul olublar. Onları xalq, millət adlandırmağın özü bir yanlışlıqdır.

Sovetlər birliyi zamanında ermənilərin millətimizə qarşı yeritdiyi məkrli siyasəti və təbliğat fəaliyyətlərini dörd mərhələdə araşdıran Mahir Qəribov bu bölgünün əsas xüsusiyyətlərini tarixi müstəvidə diqqətə çatdırır. Məhz 1921-ci ildən ermənilər tərəfindən başlanan repressiyalar, deportasiyalar, "kənüllü köçürmələr", işğalçılıq... nəhayət 1991-92-ci illərdə soyqırımlarla bəşər tarixinə qara ləkələr salır. "1988-89-cu illərdə Ermənistanda yaşayan soydaşlarımız əzəli torpaqlarından minbir işgəncə ilə qovuldu. Dağlıq Qarabağda başlanan terrorların harayını dünya eşitmədi. 26 fevral 1992-ci il Xocalı fəlakəti məhz ermənilərin illər boyu təbliğatı nəticəsində türk millətinə qarşı yeridilən soyqırımı siyasətinin tərkib hissəsidir.

Əlbəttə, bu kitab sıradan bir nəşr deyil, tarixi yaddaşımızdır. Onu təkrar-təkrar oxumaq, öyrənmək və öyrətmək bizim vətəndaşlıq borcumuzdur. Müəllifin "Dağlıq Qarabağ problemi necə həll edilməli?" sualını qabartması və bu istiqamətdə dövlət başçımız İlham Əliyevin apardığı siyasəti təqdir etməsi, ulu önderimiz Heydər Əliyevin məşhur bir fikrini təkrar yada salması - "İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir" təbii ki, bizim ovqatımızda bir ümid işığı yandırır. Haqq nazilər, amma yoxa çıxa bilməz. Yazımın əvvəlindəki fikrə qayıdıram ki, bu kitab bir ananın oğluna vəsiyyəti, oğlun da bizlərə çatdırması və tariximizə əmanətidir. Yolun acıq olsun, Mahir Qəribov, böyük Qələbəmizdən və işğaldan azad edilmiş torpaqlarımıza qayıdışdan yazasan!..

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

Kitabın səhifələrində anamın çöhrəsini göürdüm, səsi qulağıma gəlirdi. Zavallı qadını öz həmkəndlilərlə birlikdə 1988-ci ilin payızında doğma yurdundan ermənilər zorla çıxardaraq (Sisian rayonunun Urud kəndindən) Naxçıvana gedən yolun kənarında dərənin içinə tökmüşdülər ki, donub ölsünlər. Şahbuz camaatı o zavallıları xilas etsə də, mənim Gözəl anam bu dərdə dözmədi. Gözlərimin önündəcə şəhid oldu. Və çox sonralar onu da bildim ki, ötən əsrin əvvəllərində mənim hər iki babamı məhz ermənilər qətlə yetirib. İllərdir doğma yurdumuzun erməni işğalı altında qalması məni dirigözlü öldürür. Elə bu səbəbdən də Mahir Qəribovun kitabını sakit ürəklə oxuya bilmədim. Hər faktın arxasında millətimin faciəsini duydum, vərəqləri çevirdikcə qətlə yetirilən məsum körpələrin fəryadını eşitdim.

resiyanın tətbiq edildiyi qara tarixdir. Statistika fikri verək: 1926-cı ildə Dərələyəz bölgəsindən 52.535, Gümrü və Ağbabadan 15.905, Nor Beyazitdən 14.065, Eçmiedzindən 33.118, İrevandan 62.828 azərbaycanlı köç etmək məcburiyyətində qalıb. Müəllif yazır: "Sovet Ermənistanında ermənilər yalnız azərbaycanlıları köç etdirməklə qalmamış, azərbaycanlı kəndlərinin adlarını da dəyişdirmiş və bəzilərinə isə yaxın erməni kəndlərinə qatmışlar. Ermənilər bu siyasəti tətbiq etməklə Ermənistanda türk varlığını dağıyan hər şeyi silmiş və erməniləşdirmişlər..." Bir fakta fikir verin: əgər 1918-ci ildə Ermənistanda 608, 1931-ci ildə 413, 1986-cı ildə isə 178 azərbaycanlı kəndi qalmışdı. İndi heç onlar da yoxdur. Müəllif bir məsələyə də aydınlıq gətirib. 1937-ci ildə ölkəmizi bürüyən repressiya dövründə Azərbaycanda bu müdhiş siyasət məhz ermənilərin fitvası ilə hə-

borcu tələb edir. Amma... Nə gizlədim, dörd sahibini daha çox yandırır. Bu kitab elmi araşdırma, fakt və tarixi məlumatlarla zəngindir. Amma mən onu kövrək bir ovqatla, qəzəblə, hirsə oxudum, bəzən göz yaşlarımı da saxlaya bilmirdim. Kitabın səhifələrində anamın çöhrəsini göürdüm, səsi qulağıma gəlirdi. Zavallı qadını öz həmkəndlilərlə birlikdə 1988-ci ilin payızında doğma yurdundan ermənilər zorla çıxardaraq (Sisian rayonunun Urud kəndindən) Naxçıvana gedən yolun kənarında dərənin içinə tökmüşdülər ki, donub ölsünlər. Şahbuz camaatı o zavallıları xilas etsə də, mənim Gözəl anam bu dərdə dözmədi. Gözlərimin önündəcə şəhid oldu. Və çox sonralar onu da bildim ki, ötən əsrin əvvəllərində mənim hər iki babamı məhz ermənilər qətlə yetirib. İllərdir doğma yurdumuzun erməni işğalı altında qalması məni dirigözlü öldürür. Elə bu səbəbdən də Mahi-

Mahirin mənə bağlı olduğu kitabın ilk səhifəsində oxuduğum xatırlatma qəlbimi riqqətə gətirdi, kövrəldim və bu yuxa duyğuların içində ürəyimdən keçənlərə haqq qazandırdım. Bu barədə sonra. Müəllif tədqiqatının əsas səbəbkarını belə təqdim edib: "Bu əsəri 1948-53-cü illərdə öz dədə-baba yurdu Ermənistandan məcburi köçə məruz qalan və köç əsnasında yaşadığıları ağrı-acıları mənim uşaqlıq hafizəmə hopduran anam Leyla Xudabağış qızının əziz xatirəsinə ithaf edirəm".

"Bir əsr boyunca Ermənistan-Azərbaycan münasibətləri (Birinci Dünya müharibəsi sonlarından günümüzədək)" adlanan bu sanballı kitabda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münasibətlərinin tarixinə nəzər salınır. Arxiv sənədləri, faktlar öz yerində, bu kitabın ruhundakı milli mənafə, haqsızlığa qarşı etiraz və dürüstlük məhz Leyla ananın yurd dərdindən su içib. Elə bu səbəbdən də hələ tamamlamadığım yazımı bəri başdan belə adlandırdım: "Bir ananın həyatı oğul təqdimatında". Düşünürəm ki, haqlıyam, çünki bütün sevgilərin mayası anadan başlayır. Əvvəlcə, "ana", sonra "Vətən" deyirik və onlar bir ürək, bir candırlar. Onları ayıranda birinin həyatı dayanır, digəri də yadlar əlində girov kimi sarılır.

Giriş və dörd fəsildən ibarət olan yeni nəşrdə müəllif konkret faktlar əsasında ermənilərin Qafqazda, eləcə də Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilməsindən başlayaraq, xalqımıza qarşı yeritdikləri soyqırımından və törətdikləri münasibətlərin mahiyyətindən, "erməni dövləti" qurmaq planını həyata keçirmək üçün hazırladıqları təcavüzkar və şovinist siyasətlərinin ifşasından bəhs edir. Arxiv materiallarından, elmi əsər və digər araşdırmalardan bacarıqla bəhrələnən Mahir Qəribov ermənilərin Cənubi Qafqazdakı fəaliyyətlərini iki mərhələyə bölür. İlk fəsildə - "Birinci dünya müharibəsindən sonra Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin tarixi inkişafı"ni oxucuların diqqətinə çatdıran müəllif ikinci fəsildə SSRİ-nin Qafqaz siyasəti və Azərbaycan torpaqlarının Ermənistana ilhəqından söz açaraq Sovet dövləti yaranan ilk illərdə Göycə, Zəngəzur vilayəti, Şərur-Dərələyəz mahalı və Mehri rayonunun Sovet Ermənistanına necə birləşdirilməsinin səbəbsiz səbəblərini-əslində erməni millətçilərinin öz bəd niyyətlərinə ruslarla həmrəy-